

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Кожна держава, що бажає мати гідну, цивілізовану та заможну долю у майбутньому, повинна вшановувати своє історичне коріння та пишатися ним, а це неможливо без глибокого вивчення та розуміння своєї історичної спадщини. Для нашої держави, що не так давно здобула очікувану сторіччями незалежність та має таку багату й славу історію, яка є об'єктом досліджень багатьох вчених усього світу і яку без перебільшень можна назвати однією з найяскравіших сторінок всесвітньої історії, дослідження її джерел набуває особливої наукової актуальності та суспільного значення. Зараз в Україні відбувається становлення вітчизняної правової системи, яка має відповідати основним принципам демократичної правової держави. Вивчення історичних джерел права України має додати цій правовій системі ґрунтовності, послідовності і забезпечити використання накопиченого сторіччями юридичного досвіду.

Право Київської Русі ґрунтувалось на східнослов'янській правовій традиції, вирросло та розвинулось із додержавного звичаєвого права. Відтак первинним і основним джерелом права Київської Русі був правовий звичай.

Джерела права Київської Русі загалом та звичаєве право, зокрема, в науковій літературі розглядали такі вчені як: М. Ф. Владимирський-Буданов, Ф. І. Леонтович, М. О. Максимейко, В.В. Момотов, С. В. Юшкєв та інші.

Метою даного дослідження є визначення місця та значення звичаєвого права в системі права Київської Русі.

Звичаєве право – це історично первісна форма існування правових норм, перше джерело права. За переддержавного періоду єдиним правотворчим джерелом був сам народ, що встановлював правила суспільної поведінки і підтримання правопорядку. Предки українського народу протягом додержавної доби досягли високого рівня культурного розвитку і створили значну кількість правових звичаїв, якими керувалися в громадському і приватному житті. Ці неписані норми зберігалися у народній пам'яті у формі певних психологічних переживань, почуття справедливості й свідомості чинити так, як указують «закони предків».

Зовнішній вияв первісних норм звичаєвого права, як правило, супроводжувався особливими обрядами-символами. Найдавнішими з них можна вважати невербальні юридичні символи (лук і меч, як символ досягнення юнаком повноліття; дерн, як символ передачі землі у власність; схрещені на грудях руки убивці, як символ прилюдного визнання своєї вини та ін.). Правничий зміст мали також фразеологізми, приказки, віщування.

Так, за допомогою віщувань, а також шляхом жеребкування вирішувалися спірні питання роду, з'ясовували хто злочинець, вибирали юнаків у військо [1, с.73].

Звичаєве право виробляло засади формування та здійснення державної влади. Правовий статус осіб і суспільних груп також визначався правовими звичаями. Звичаєве право переважало у приватно-правових відносинах: відносини власності, зобов'язання, спадкування, а також у шлюбно-сімейних відносинах. Норми цього права визначали більшість положень юридичної відповідальності та особистості здійснення судочинства. Відтак звичаєве право можна знайти у всіх сферах суспільного життя Київської Русі. Законодавство князів лише уточнювало його, систематизувало та частково реформувало.

Відомий історик права Р. Лашенко висловив думку, що «Руська правда» була

не законодавчим актом, а збірником уже діючих звичаєво-правових норм [2, с. 428]. Хоча з таким припущенням важко погодитись, однак неможливо заперечити, що звичаєве право – основа «Руської правди».

Отже, звичаєве право Київської Русі – це система загальнообов'язкових правил поведінки, які випливали із народного досвіду та усталеності суспільної практики, регулювали більшість правовідносин і забезпечувались державним та суспільним примусом.

Дослідники звертають увагу, що в літописних джерелах терміни «звичай» і «покон» (тобто закон) вживаються як синоніми [2, с. 37]. Проте, це свідчить не про неспроможність народу Київської Русі розрізнити ці поняття, а про їх рівнопорядковність, спільне призначення та однакову юридичну силу. Згодом правовий розвиток Давньоукраїнської держави зумовив необхідність систематизації норм звичаєвого права, внаслідок чого було створено найбільш видатний давньоукраїнський збірник права під назвою «Руська правда».

Із сказаного раніше може скластись хибне враження, наче звичаєве право в умовах Київської Русі зазнало лише тих змін, які для її населення диктувала держава та умови, що супроводжували зміцнення державного апарату. Це не зовсім так, адже правові звичаї, хоч і базувались на консерватизмі, зазнавали якісних змін і еволюціонували. Оптимальним середовищем для їх застосування та розвитку стала верв (грумада – В.Х.).

Верв була сільською територіальною громадою, керівництво якою здійснювали її найстарші за віком і найбільш авторитетні представники. Саме вони були знавцями та охоронцями правових звичаїв, а також суддями вервного суду. Відтак цей історичний тип українського звичаєвого права можна назвати «вервним правом».

На думку В. Лешкова, звичаєве право було результатом правотворчої діяльності верві [3, с. 72]. Тому й не дивно, що його також часто називають «вічовим правом». Інакше кажучи, верв не тільки дотримувалась та застосовувала правові звичаї, а й була уповноважена створювати їх. Очевидно, це відбувалось шляхом усталення певної практики правовідносин або через вервні віча та суди, коли їх рішення повторювались у багатьох вервах і поширювали на них свою чинність.

Правове регулювання суспільних відносин у верві ґрунтувалось на основі правових звичаїв, які були комплексною й узгодженою системою – вервним правом. Згодом ця система еволюціонувала і з XIV ст. трансформувалась у «копне право», існування якого обґрунтував І.Черкаський [4, с.56]. Норми вервного права регулювали усе коло суспільних відносин у вервах, крім тих, які підпадали під сферу регулювання державного права. Вервне право, передусім, визначало особливості формування та функціонування органів місцевого самоврядування, а також здійснення судочинства. Форма договору за вервним правом була усною. У звичаєвому праві верві був відсутній інститут смертної кари. Прийняті князями закони, у тому числі «Руська правда» часто дублювали та санкціонували норми вервного права.

Отже, звичаєве право – це історично первісна форма існування правових норм, перше джерело права. Звичаєве право Київської Русі можна визначити як систему загальнообов'язкових правил поведінки, які випливали із народного досвіду та усталеності суспільної практики, регулювали більшість правовідносин і забезпечувались державним та суспільним примусом.

Беручи до уваги правову систему Київської Русі, безсумнівно є те, що звичаєве право визначало регулювання основних сфер суспільного життя. Законодавство князів лише уточнювало його, систематизувало та частково реформувало. Інші джерела права – доповнювали і вливались в нові суспільні відносини, наприклад, збірники візантійського права регулювали переважно канонічно-правові відносини, що виникли наприкінці X ст.

Список використаних джерел:

1. Історія держави і права України : підручник. / В.М. Іванов – К.: КУП НАНУ, 2013. – 892с.
2. Лашенко Р. М. Руська Правда (з «Лекцій по історії українського права) / Р.М. Лашенко // Антологія української юридичної думки. – Т. 2: Історія держави і права України: Руська Правда / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – К.: Юрид. кн., 2002. – С. 426-433.
3. Історія українського права / за ред. І. А. Безклубого. – К.: Грамота, 2010. – 336 с.
4. Лешков В. М. Русский народ и русское государство. История русского общественного права до XVIII в. / В. М. Лешков // Антологія української юридичної думки. – Т. 2: Історія держави і права України: Руська Правда / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Юрид. кн., 2002. – С. 52-136.
5. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI-XVIII в.в. / І.Черкаський // Праці комісії для вивчення історії західноруського та українського права. – К., 1928. – Вип. 4/5. – 714 с.

Шило Н. В., студентка гр. П-121

Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ВИПРАВЛЕННЯ

Постановка проблеми. Засуджені до позбавлення волі особи відповідно до чинного законодавства України залучаються до праці з метою їх виправлення та ресоціалізації. Але у зв'язку з реформуванням кримінально-виконавчої служби України, встановлюється певний факт, що не всі установи виконання покарань мають можливість залучати засуджених осіб до праці, а тому є підстави для обговорення щодо питання, чи справді праця є основним засобом виправлення засуджених?

Аналіз досліджень і публікацій. Питаннями щодо праці засуджених у місцях позбавлення волі також досліджувались такими авторами, як: І.Г. Богатирьов, О.М. Жук, О.М. Джужа, О.Г. Колб, О.І. Опанасенков, М.С. Рибак, І.С. Яковець та інші провідні науковці.

Метою статті є правова характеристика праці засуджених, як основного і безпосереднього засобу виправлення та ресоціалізації.

Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України основним засобом виправлення і ресоціалізації є праця засуджених.

Відповідно до статті 119 Кримінально-виконавчого кодексу України для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, робочий тиждень не може перевищувати норму тривалості робочого часу, встановленого законодавством про працю [1].

Кодекс законів про працю говорить, що нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень [2].

Отже, спираючись на зазначені вище норми, можна сказати, що засуджені до позбавлення волі мають працювати 8 годин на день, якщо їх робочий тиждень становить 5 днів.

Тривалість робочого тижня визначається відповідно до правил внутрішнього розпорядку засуджених, а також адміністрацією установ виконання покарань.

На сьогодні засуджені установ виконання покарань залучаються до виготовлення такої продукції, як: меблі, будівельні матеріали, продукція промислового призначення, сільськогосподарська техніка, тара і упаковка, автозапчастини, швейні вироби та взуття, продукція спецпризначення, сувенірна продукція, тощо.